

needs to be adapted to the realities of Ukrainian society, rethink this experience and formulate its own original Approach to the formation of local self-government.

It is important to understand that the key to effective local government, in the first place, is a full-fledged territorial community as a basis for building the entire system. Therefore, the issue of consolidation of territorial communities is extremely urgent and acute in the context of a modern reform of local self-government.

Keywords: decentralization, local self government, public authority.

УДК 327:355.1

В.О. КРУТІЙ

ВИТОКИ ГІБРИДНИХ ВІЙН: ДОСВІД ХХ СТОЛІТТЯ

Розглянуто витoki гібридної війни в історичній ретроспективі. Вказано на процес невпинного ускладнення небойових способів зіткнення держав, які в поєднанні з бойовими формують явище гібридної війни. Наголошено на особливій ролі ХХ століття, індустріальні можливості якого суттєво прискорили формування теоретичного концепту гібридної війни та форм його практичного втілення.

Ключові слова: *гібридні війни, витoki гібридних війн, суб'єкти гібридних війн, форми прояву гібридних війн, Холодна війна, Україна в гібридній війні.*

Крутий В.А. Истоки гибридных войн: опыт XX столетия

Рассмотрены истоки гибридной войны в исторической ретроспективе. Указано на процесс непрерывного усложнения небоевых способов столкновения государств, которые в сочетании с боевыми формируют явление гибридной войны. Отмечено особую роль XX века, индустриальные возможности которого существенно ускорили формирование теоретического концепта гибридной войны и форм его практического воплощения.

Ключевые слова: гибридные войны, истоки гибридных войн, субъекты гибридных войн, формы проявления гибридных войн, Холодная война, Украина в гибридной войне.

Krutij Vadym. Beginnings of hybrid wars: experience of the XXth century

The beginnings of the hybrid war in the historical retrospective are considered.

It is indicated on the process of unceasing complication of non-combat forms of collision of states, which, in conjunction with combat forces, form the phenomenon of hybrid warfare. The special role of the twentieth century was emphasized, the industrial capabilities of which greatly accelerated the formation of the theoretical concept of the hybrid war and the forms of its practical implementation.

Keywords: hybrid wars, the beginnings of hybrid wars, the subjects of hybrid wars, the forms of hybrid wars, the Cold War, Ukraine in the hybrid war.

На початку XXI ст. термін «гібридна війна», позбувшись ознак літературної метафоричності, увійшов у вербально-комунікативне поле практично всіх політичних систем, став елементом спілкування владних суб'єктів з воєнно-політичної тематики, а також складовою мас-медійного забезпечення безпекової і оборонної діяльності держав на наддержавних об'єднань¹. При цьому рівень розвитку держави, її офіційні та неофіційні глобально-статусні показники прямо чи опосередковано впливають на формат участі в сучасних гібридних війнах. Зокрема, впливові держави (держави, що претендують на глобальне чи регіональне лідерство) є ініціаторами або активними учасниками гібридних війн, держави середнього рівня розвитку стоять перед вибором підтримки певного «полюсу сили», залученого до гібридної боротьби, держави «третього світу» (або «держави, що розвиваються») виступають простором розгортання, а також ресурсним джерелом гібридних конфронтацій та зіткнень. Іншими словами, самоізоляція країн, їх політична автаркія, дистанціювання від глобальних воєнно-політичних проблем, що приносили свої результати за попередніх історичних епох, в умовах ескалації гібридних війн є важкодоступними або взагалі нереальними.

Виходячи з цього, можливим є формулювання наступного силогізму, справедливість якого в умовах глобалізованого світу має фактично щоденне підтвердження: якщо країна не визначається з власним ставленням до гібридної війни, форматом участі у її розгортанні чи стримуванні, то гібридна війна так чи інакше торкається країни, змушуючи владні кола відповідати на складні питання воєнно-політичного позиціонування політичної системи, яку вони очолюють чи представляють.

Разом з тим, витоки гібридних війн слід шукати в історичному минулому, іноді досить далекому². Не буде перебільшенням вказати, що більшість воєнних операцій вторгнення, окупації, захоплення нової території, розбудови імперій в усі історичні епохи як правило викликали спротив місцевого населення, форми якого могли бути досить розгалуженими та не вписуватись у традиційні схеми поведінки переможеного суб'єкта. Останнє твердження однаковою мірою стосується подій Стародавнього світу, періоду Середньовіччя та Нових часів. Можемо констатувати: «гібридні» способи взаємодії конфліктуючих суб'єктів відомі здавна. Головною тенденцією розвитку систем міждержавної взаємодії в умовах Новітнього часу стало доповнення бойових форм впливу на іншу державу їх небожовими аналогами. Інтеграція перших та других в єдину наступальну конструкцію мовою сучасності визначається як гібридна війна.

XX ст. справедливо називають вищою точкою розвитку індустріального суспільства з його колосальними можливостями впливу на природу та соціальне середовище. Впродовж саме цього століття склалися передумови активного впливу на суспільство з метою надання йому рис, ознак, характеристик, що задаються домінуючою політичною силою. Процес трансформації суспільства до передбаченого вигляду за допомогою спеціальних технологій, що опираються на відповідне інструментальне забезпечення, може відбуватися як у мирний еволюційний спосіб, так і в прискореному темпі із застосуванням засобів збройного насильства. В останньому випадку маємо справу з війною як особливою формою перетворення

соціальної реальності відповідно до побажань правлячого суб'єкта, що виступив ініціатором війни. Якщо ж зброю доповнюють економічні, інформаційні, дипломатичні, технологічні, морально-психологічні та ін. впливи, то йдеться про певні різновиди гібридної війни, очевидцями яких стали громадяни переважної більшості сучасних держав.

Вкажемо на витоки гібридних війн, які упродовж минулого століття набули досконалих форм та активно застосовуються в сучасних умовах комбінованої (гібридної) боротьби соціально-політичних суб'єктів на міжнародній арені³.

Політичні витоки. Йдеться про широкий спектр впливів на політичну систему країни, що була (могла стати) воєнно-політичним противником. Зокрема, широко застосовувався підкуп політичних лідерів, фінансування політичних партій, що перебували в опозиції до центральної влади та планували силову зміну правлячого режиму. Сюди ж слід віднести: підтримку сепаратистських рухів, орієнтованих на порушення територіальної цілісності держав та проголошення новітніх псевдодержавних утворень під гаслом національного самовизначення; підтримку громадських організацій, що вважали допустимими збройні виступи проти правлячого режиму; практику підготовки «агентів впливу», їх імплементацію в політичну систему держави-противника та забезпечення стрімкого кар'єрного зростання з метою отримання (захоплення) вищих державних посад. У різний спосіб досягалася делегітимація правлячої сили, після чого посилювалися завданнями ставали трансформація політичної системи до вигляду, який задовольняв державу-агресора, або ж ліквідація цієї політичної системи взагалі.

Ідейно-пропагандистські витоки. ХХ ст. стало ареною боротьби кількох масштабних пан-ідей, слідування яким було чітким маркером відповідності / невідповідності політичної сили країни *N* стратегічним цілям держав-лідерів, що активно нав'язувались іншим країнам. Насамперед йдеться про комуністичну та ліберально-демократичну ідеї, боротьба між якими була особливо запеклою. Свідченням цього стало формування у 50-х роках двох протилежно-

орієнтованих політико-ціннісних систем – соціалістичної та капіталістичної, що майже піввіку перебували у стані невинної боротьби, короткі паузи в якій позначались як «періоди співіснування». Перемога капіталістичної системи у 90-х роках не поклала край пропагандистським методам впливу на політичне середовище. В сучасних умовах різними владними суб'єктами активно просуваються ідеї «американської могутності», «ісламського халіфату», «русского мира», «китайського відродження» тощо. Країни ставляться перед необхідністю підтримки глобальної чи регіональної ідейно-політичної доктрини, яка, здійснюючи зовнішню експансію, перебуває у стані перманентної боротьби з альтернативними духовними конструкціями. Тобто, у стані підготовки або ведення ідеологічної війни з тими, хто інакше сприймає владу, політичні цінності, спрямованість суспільного розвитку⁴.

Науково-технологічні витоки. ХХ ст. стало періодом активного використання технічних засобів впливу на індивідуальну та групову свідомість. Насамперед, преса (газети, журнали, листівки) стала всеосяжним й доволі дешевим інструментом виховання великих соціальних груп відповідно до певних політичних побажань. Масштабне книгодрукування дозволило сповна укомплектувати бібліотеки не лише міст, а й селищ та сіл, включно з усіма наявними навчальними закладами. Надзвичайного поширення набув кінематограф, що користувався підвищеною популярністю серед усіх соціальних верств. Радіофікація була доведена «до кожного будинку». У 60-70-х роках стрімкий розвиток продемонструвало телебачення, яке повторило масштаб впливу свого радіо-попередника – телеприймач також прийшов у кожную сім'ю. Наприкінці століття з'явилися Інтернет та побудовані на його основі соціальні мережі. Як наслідок, у більшості країн практично не залишилось «білих плям» у вигляді ареалів населення, не охопленого інформаційним впливом різноманітних політичних сил, насамперед держави.

Мас-медійні витоки⁵. На основі технологічних можливостей стали системи оперативного інформування населення про події, що мають надперсональне значення та стосуються практично кожного.

Журналістика набула статусу особливо впливового інформаційного інструменту. Повсякденні формати її діяльності (випуски новин, термінові повідомлення, опитування, інтерв'ювання, аналітичні огляди тощо) піднялись до рівня ефективного засобу формування (коригування) людського мислення в масштабах окремого регіону чи всієї країни. На цій основі виникли можливості маніпулювання свідомістю, цілеспрямованої селекції тих її складників, що відповідали політичному замовленню зовнішньої сили. Цьому сприяло розгортання потужних мас-медійних систем не лише на території власної країни, а й за кордоном, що формально прикривалось турботою про «забезпечення свободи слова».

Воєнні витоки. XX ст. справедливо називають «чорним віком» розгортання двох світових воєн 1914-1918 та 1939-1945 років, що забрали мільйони життів, а також період Холодної війни між комуністичним та капіталістичним світами, цикл якої простягнувся від 50-х до 90-х років. До цього слід додати десятки «малих» війн різної інтенсивності, ініційованих здебільшого СРСР та США, у які виявились залученими численні країни Азії, Африки, Латинської Америки. Розпад світової системи соціалізму також супроводжувався війнами та військовими конфліктами (досить згадати пост-радянські або пост-югославські збройні зіткнення, частина яких триває й дотепер). Як наслідок, термін «війна» не лише не зник з політичного лексикону країн і народів, а й набув нових підтекстів, запропонувавши зацікавленому загалу нові вербальні сполучення на кшталт «етнічна війна», «релігійна війна», «енергетична війна», «інформаційна війна» тощо. Практично всі категорії населення сучасних держав, включно з дітьми, з легкістю оперують воєнними категоріями, що опосередковано свідчить про їх готовність брати участь у реальних бойових діях.

Збройно-комерційні витоки. Впродовж минулого століття виробництво низько- та середньотехнологічної зброї (танків, бойових броньованих машин, артилерійських систем, стрілецьких засобів, легких систем протиповітряної оборони, плаваючих засобів, широкого асортименту набоїв) досягло масштабів, які перевищували до-

статні (розумні) оборонні потреби держав. Торгівля зброєю стала планетарним явищем, наслідком чого стала надмірна мілітаризація багатьох країн. Зброю з легкістю отримували антидержавні сили, що боролись проти центральної влади. Озброєння окремих терористичних груп за своїми якісними показниками могло перевищувати озброєння законних збройних формувань. На порядку денному світової політики постало питання нерозповсюдження зброї масового ураження, що могла потрапити в руки терористичних організацій. Культ зброї призвів до виникнення девіантних явищ «збройного психозу» в різних регіонах планети, населення яких, не розлучаючись зі зброєю, вважає кровопролиття цілком допустимим засобом досягнення бажаної мети.

Культурні витоки. У культурному просторі більшості держав сформувалась «мілітарна культура» як позитивний приклад силового ставлення до соціальної дійсності, взірець швидкої реалізації власних намірів шляхом фізичного знищення ворога (конкурента). Наявні моделі «суперменства» ґрунтуються насамперед на збройно-силових матрицях поведінки індивіда. Останні за допомогою засобів кіно та Інтернет-ігор перенесені навіть у космічний простір, де відбуваються високотехнологічні війни ворожих цивілізацій за тактичними схемами часів Римської імперії. Іншими словами, потреба у вбивстві перестала бути психічною аномалією та сприймається як даність сучасної соціальної активності, що виправдовується й навіть схвалюється іншими учасниками політичного діалогу⁶.

Морально-віктимні витоки. Маніпулювання з історичним минулим, яке досягається за допомогою ретельно відібраних мас-медійних впливів, дає змогу зацікавленій стороні легко пробудити у суспільній свідомості практично кожного народу історико-драматичні сторінки його невинуватого жертвності, ганебного приниження (пограбування, знищення) з боку суміжно-прилеглих держав, насамперед імперій. Цьому сприяє суб'єктна конфігурація минулих війн, яка на Європейському континенті виражається в парадоксальний спосіб: «протягом століть усі встигли повоювати проти всіх у яких завгодно коаліціях». Щось подібне можна відшукати в полі-

тичній історій інших регіонів світу. Небезпека полягає в тому, що наслідком упередженого, вибіркового ставлення до історичних образ цілком може стати готовність сучасників «поквитатися за минуле», пробудити до життя суб'єктивно забарвлену мотивацію «відповісти ударом на удар». За таких умов крихка рівновага добросусідства може бути зруйнована у збройно-силовий спосіб.

Конфесійні витоки. Практично всі світові релігії (буддизм, християнство, іслам) є розколотими. Так само неоднорідними є регіональні релігії. В різних регіонах планети спостерігається перманентне народження нових вірувань, включно з екстремально жорстокими. Відносини між різними конфесійними течіями були й залишаються відчутно напруженими. Ситуація ще більше погіршується з огляду на існування в окремих релігіях фундаменталістських осередків, що піднімають питання «чистоти віри» на рівень духовного очищення особистості. Насамперед це стосується ісламу (наймолодшої із світових релігій), радикальні поборники якої вважають «війну з невірними» вищим проявом конфесійної доброчесності. Подібні настрої можуть бути легко трансформовані в реальні військові конфлікти, внутрішні та зовнішні «ляльководи» яких отримують додаткові важелі впливу на соціально-політичне середовище.

Спортивно-конфронтаційні витоки. Наприкінці ХХ ст. світовий спорт набув чітко вираженого політичного забарвлення. Традиційні турніри, першості, чемпіонати стали розглядатися як спосіб демонстрації політичних переваг або ж механізм критики й навіть неприйняття держави, що організовує певні змагання. Найбільш переконливо це проявилось під час Олімпійських ігор у Москві (1980 р.) та Лос-Анжелесі (1984 р.), організатори та учасники яких використали масштабний бойкот спортивної події світового масштабу з метою приниження геостратегічного противника. В сучасних умовах при плануванні змагань з ігрових видів спорту (насамперед футболу) враховуються ймовірні комбінації команд-суперників, яким небажано зустрічатися між собою на одному полі (раніше Англія – Аргентина, зараз Сербія – Хорватія, України – Росія). Спостерігається тенденція посилення зон політичної напруги

у спорті, що своїм наслідком може мати викид не лише агресивної енергії спортивних фанатів проти країни-суперника, а й заклики до офіційної влади виступити із її засудженням.

Спеціальні витоки. Сюди відносяться методи діяльності спецслужб (шпигунство, шантаж, поширення дезінформації, терористичні акти), які в минулому столітті набули організаційно-технічної та оперативної досконалості⁷. В сучасних умовах увага до спецслужб з боку легітимних владних органів відчутно зростає, що дозволяє передбачити більш широкі масштаби їхнього застосування проти держав-суперниць.

В межах названих витоків цілком посильним завданням є селекція та застосування певної комбінації способів впливу, спрямованих на розхитування ситуації у супротивній державі, стрімке накопичення загроз і небезпек, сукупний прояв яких цілком здатний призвести до зміни політичного керівництва, політичного режиму, політичного курсу країни, інших важливих характеристик політичної системи, з якою ведеться боротьба⁸.

Таким чином, гібридні війни ХХІ ст., вимушеним учасником яких у контексті ініційованої Кремлем реставрації російського імперіалізму стала й Україна, мають об'єктивні витоки в історичному минулому. Упродовж тривалого часу, починаючи з доісторичного періоду, цілеспрямовано відпрацьовувались способи (формати, механізми, масштаби, цикли) впливу на супротивну державу з метою її послаблення чи руйнування. Минуле століття стало періодом кількісного накопичення та якісного удосконалення подібних способів, їх оптимального комбінування у воєнно-політичній практиці. Каталізаторами процесу апробації небойових способів впливу на противника з метою досягнення політично значних результатів послідовно стали Перша, Друга світові війни й особливо – Холодна війна, результатом якої стали розпад СРСР та демонтаж світової системи соціалізму без масштабного застосування збройних засобів в американо-радянській війні, яка в «гарячому» вигляді не відбулася. Воєнно-політичні результати трьох згаданих воєн переконали у високій ефективності доповнення збройних сюжетів міждержавної

конфронтації «гібридними» способами тиску на протилежну сторону, перелік та технології застосування яких невпинно зростають.

1. *Магда Є.М.* Гібридна війна: сутність та структура феномену. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2489/2220. 2. *Попович К.В.* Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». Вип. 2 (35). 2016. С. 75-79. 3. *Горбулін В.В.* «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу // Стратегічні пріоритети. 2014. № 4 (33). С. 5-12. 4. *Яворська Г.М.* Гібридна війна як дискурсивний конструкт // Стратегічні пріоритети. 2016. № 4 (41). С. 41-48. 5. *Близнюк А.* Гібридна війна XXI століття. Пропаганда як основна складова у політичних соціальних та етнічних протистояннях // INTERMARUM: історія, політика, культура. 2015. Вип. 2. С. 390-399. 6. *Магда Є.В.* Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. С. 3. 7. *Костючков С.К.* Застосування практики «дестабілізаційної змії» в умовах гібридної війни. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/3236/1/70.pdf>. 8. *Соловійов С.Г.* Теоретичні засади інформаційної оборони // Державне будівництво. 2015. № 1. С. 1-10.

Krutij Vadym. Beginnings of hybrid wars: experience of the XXth century

At the XXth century the term "hybrid war" entered into the verbal-communicative field of virtually all political systems, became an element of communicating power subjects on military-political issues, as well as an integral part of media coverage of security and defense activities of states on supranational unions. It is possible to construct the next syllogism, whose fairness in a globalized world has in fact a daily confirmation: if a country is not determined by its own attitude to the hybrid war, the format of participation in its deployment or deterrence, then the hybrid war will in one way or another affect the country, forcing the ruling circles to respond to complex issues of military-political positioning of the political system that they lead or represent.

The beginnings of hybrid wars should be sought in the historical past. Most of the military operations of invasion, occupation, capture of the new territory, and the building of empires, as a rule, caused resistance of the local population, the forms of which could be quite branched out and not fit into the traditional patterns of be-

havior of the defeated subject. The last statement equally relates to the events of the Ancient World, the Middle Ages, and the New Times. We can state: "hybrid" methods of interaction of conflicting subjects have long been known. The main trend in the development of intergovernmental cooperation systems was the addition of combat forms of influence to another state by their non-violent counterparts. Integration of the first and the other into a single offensive structure in the language of modern times is defined as a hybrid war.

XXth century fairly called the highest point of the development of an industrial society with its colossal possibilities of influence on nature and social environment. During this very century, preconditions for active influence on society have been formed in order to provide him with the features, features, characteristics that are asked by the dominant political force. The beginnings of hybrid wars, which during the last century have gained perfect forms and are actively used in the current conditions of the combined (hybrid) struggle of socio-political actors, are the following: political, ideological, scientific and technological, mass-media, military, armed-commercial, cultural, moral, confessional, sports-confrontational, special.

The hybrid wars of the XXIth century, forced by the party in the context of the Kremlin's restoration of Russian imperialism, have become Ukraine, have objective beginnings in the historical past. For a long time, from the prehistoric period, methods (forms, mechanisms, scale, cycles) of the influence on the opposing state were deliberately worked out in order to weaken or destroy it.

The past century has become a period of quantitative accumulation and qualitative improvement of such methods, their optimal combination in military-political practice. The first, second world wars, and especially the Cold War were successively initiated by the catalysts of the process of approbation of non-military methods of influencing the enemy in order to achieve politically significant results. The military-political finish of the three mentioned wars have convinced the high effectiveness of complementing armed stories of inter-state confrontation with alternative methods of pressure on the opposite side, the list and technologies of which are constantly increasing.

Keywords: hybrid wars, the beginnings of hybrid wars, the subjects of hybrid wars, the forms of hybrid wars, the Cold War, Ukraine in the hybrid war.